

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

УЗРОЦИ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
др Владимир Ајзенхамер
Доцент

Студент:
Сара Кезић
143/18

Београд, 2022.

САДРЖАЈ

1. Увод.....	4
2. Европа и свет након Првог светског рата.....	5
2.1. Париска мировна конференција	5
2.2. Настанак нових држава.....	6
3. Узроци Другог светског рата.....	8
3.1. Версајски споразум.....	8
3.2. Неуспех Лиге народа	10
3.3. Велика економска криза	12
3.4. Раст фашизма и настанак нацизма.....	15
3.4.1. Фашизам.....	16
3.4.2. Нацизам.....	17
3.5. Експанзионизам и милитаризам Јапана, Италије и Немачке.....	20
3.6. Политика попуштања западних сила и амерички изолационизам	21
4. Европа на прагу Другог светског рата.....	25
4.1. Аншлус Аустрије и Судетска криза	25
4.2. Споразум Рибентроп - Молотов	26
5. Закључак	28
Литература	29

1. Увод

Први светски рат променио је слику човечанства о рату. Међународни систем који је успостављен 1919. на Мировној конференцији у Паризу пред собом је имао високе идеале. Стварање праведнијег друштва, подстицање сарадње међу народима и спречавање настанка новог рата били су велики, али тешко оствариви циљеви.

Многи историчари данас верују да се неки од узрока Другог светског рата могу наћи у Првом светском рату. У суштини, овај период се може посматрати као предак од двадесет година мира, а Други светски рат као наставак Првог.

Немачка и њени савезници су поражени у Првом светском рату, услед чега је морала да преда део своје територије и приморана је да плати огромне репарације, да би се затим суочила са високом незапосленošћу и неконтролисаним инфлацијом.

Лига нација је основана након Првог светског рата како би помогла у покушају да се одржи миру свету, међутим, Сједињене Државе се нису придружиле, а друге земље су биле превише заузете сопственим проблемима да би се бавиле Немачком.

Како су наступиле 1930-те, свет је захватила економска депресија. Радници широм света остали су без посла, светска трговина је опала, а времена су свуда била изузетно тешка. Грађани света тражили су лидере који би им могли донети промену која им је била потребна. У периоду између два рата настале су нове идеологије, попут фашизма и нацизма, који су допринели избијању рата.

Сам рад бавиће се међуратним периодом Европе, између краја Првог и почетка Другог светског рата (1918-1939) кроз геополитичку перспективу, објашњењем положаја света и Европе након Првог светског рата, анализом последица Париске мировне конференције, нових граница на карти Европе, преко догађаја који су директно и индиректно утицали на избијање Другог светског рата.

2. Европа и свет након Првог светског рата

Тачно пет година након убиства надвојводе Франца Фердинанда, догађаја који је Европу одвео у светски рат, Версајски уговор је потписан у Паризу 28. јуна 1919. Примирије потписано 11. новембра 1918. званично је окончало непријатељства, али су преговори између савезничких победника на Париској мировној конференцији трајала шест месеци и укључивала је дипломатске делегације из преко тридесет две земље.

2.1. Париска мировна конференција

До 1918. Централне силе су почеле да се урушавају. Немачка монархија је збачена 9. новембра 1918, а немачка делегација је преговарала о примирју са савезницима, што је формирало мит о забадању ножа у леђа. Према овом тумачењу, Немачка је изгубила не због војног пораза, већ због тога што су државу издали републички лидери који су пристали на примирје. Примирје је потписано једанаестог дана једанаестог месеца, у једанаест минута после једанаестог сата, чиме су разорне борбе окончане. Немачка је била последња од Централних сила која је признала пораз, након што су то пре ње учиниле Бугарска, Османско царство и Аустроугарска. Након потписивања примирја било је неопходно организовати светску мировну конференцију на којој ће бити закључени уговори са побеђенима и где ће победници дефинисати своју визију будућег света.

После завршетка рата поред Француске и Велике Британије, велики утицај на обликовање послератног света имале су и Сједињене Америчке Државе, које су се придружиле силама Антанте 1917. године. Четрнаест тачака америчког председника Вудроа Вилсона узете су као полазна основа Мировне конференције у Паризу. Идеје на којима је требало изградити послератни свет заснивале су се на Вилсоновим начелима као што су начело о јавној дипломатији, начело о равноправности свих народа, начело самоопредељења, начело одређивања

стратегијских граница, начело виталног економског интереса и начело историјског права.

Мировна конференција је отворена у Паризу 18. јануара 1919. године, а већина мировних уговора, сва већа питања и спорови су решени до краја 1920. године. Пораженима је било забрањено да учествују на конференцији. Прва велика одлука Конференције била је оснивање Друштва народа, као основне међународне организације која би гарантовала мир у свету, а својим државама чланицама независност и слободу.

На конференцији је закључено пет мировних уговора, посебно са сваком земљом учесницом која је чинила Централне силе:

1. Версајски уговор са Немачком 28. јуна 1919;
2. Уговор у Сен Жермену са Аустријом 10. септембра 1919;
3. Нејски уговор са Бугарском 27. новембра 1919;
4. Тријанонски уговор са Мађарском 4. јуна 1920; и
5. Уговор у Севру са Османским царством 10. августа 1920. (касније ревидиран Мировним уговором у Лозани 1923).

Највећи и најважнији мировни уговор који је закључен на конференцији јесте Версајски са Немачком.

2.2. Настанак нових држава

Немачкој је одузета територија Алзаса-Лорене и припојена Француској у границама из 1870. године. Област Алзас-Лорене била је главни предмет спора између Француза и Немаца још од Француско-пруског рата. Француска је имала економски интерес да преузме управу Сарске области, богате рудним ресурсима. Међутим, Сарска област је стављена под управу Лиге народа. Како би се осигурала безбедност француских граница са Немачком извршена је демилитаризација Рајнске области. Источна Пруска је остала одсечена од остатка Немачке, а град Данциг, лука на Балтичком мору, одузет је од Немачке и

проглашен за слободан град под заштитом Друштва народа. (Попов, 2015, стр. 132-135)

Аустроугарска монархија је престала да постоји још у октобру 1918. пре званичног примирја и престанка ратних дејстава. Притиснута огромним унутрашњим проблемима, народи Монархије су почели да оснивају своја национална већа и да проглашавају независност и одвајање од већ сада бивше државе. (Попов, 2015, стр. 143) Први су то урадили Мађари, раскинувши тако основну везу која је држала царство по дуалном принципу. Територије бивше Монархије нашле су се у саставу нових држава: Италије, Чехословачке, обновљене Пољске, Румуније и Државе Срба, Хрвата и Словенаца која се прикључила Краљевини Србији и Црној Гори. Постигнут мир био је тежак ударац за Аустрију и Мађарску. Изгубиле су велики број територија које су држале пре рата, као и излаз на море на Јадрану. Источна обала Јадранског мора је подељена између Италије и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, што ће бити извор многих сукоба за време међуратног периода.

Мировни уговор у Севру са Османским царством био најтежи и најсложенији у смислу територијалних губитака и нерешених питања, као и директних последица. Уговор је предвиђао да Османско царство изгуби највећи део своје територије која би била подељена између савезника, а под контролом владе би остао само средишњи део Анадолије са изласком на Црно Море на северу. То је изазвало велико незадовољство у Турској и покренуло рат за независност против савезника који су окупирали територије Османског царства. У општем рату и политичким превирањима која су настала дошло је до коначног нестанка Османског царства после абдикације султана 1922. године. Формирана је нова турска национална држава која је обухватала територију Анадолије и источне Тракије. Ова геополитичка криза, решена је тек 1924. мировним уговором у Лозани, који је заменио уговор из Севра.

3. Узроци Другог светског рата

О узроцима Другог светског рата постоји далеко мањи историјски консензус него о узроцима других оружаних сукоба у 20. веку. Ипак, може се рећи да велики број узрока Другог светског рата има корен у Првом светском рату. Узроци који су највише допринели почетку Другог светског рата јесу Версајски споразум, неуспех Лиге народа, настанак фашизма и нацизма, Велика економска криза, експанзионизам и милитаризам Немачке, Италије и Јапана, политика попуштања западних сила и излационизам САД.

3.1. Версајски споразум

У понедељак 18. јануара, два месеца након потписивања примирја са Немачком, у Паризу је почела мировна конференција. Формирано је десет комитета за утврђивање главних услова и питања која ће представљати одредбе у мировном споразуму. Међу њима је био комитет за успостављање Лиге народа, тачка на којој је инсистирао председник Вудро Вилсон као предуслов за мир. Постојали су и одбори за регулисање граница са Немачком, за утврђивање финансијских казни, за решавање репарација, војних, поморских и ваздушних клаузула и за решавање питања везаних за пловидбу, трговину и рад. (Cronan, 2019)

Свеобухватне одлуке донео је Савет четворице, састављен од лидера 'велике тројке': Дејвида Лојда Џорџа из Велике Британије, Жоржа Клемансоа из Француске и Томаса Вудро Вилсона из Америке, као и италијанског премијера Виторија Орланда и њихови министри спољних послова. Било је јасно да само тајни разговори између Лојда Џорџа, Клемансоа, Вилсона и Орланда могу да реше сукобе интереса. (Henig, 2011, p. 14)

Дуги и интензивни преговори резултирали су споразумом који је садржао 440 чланова у 15 делова, са бројним анексима. Уговор је поставио услове договорене на конференцији, чиме је рат званично окончан. Мировни уговор између савезничких и придружених сила и Немачке потписан је 28. јуна у галерији

огледала у Версају, у истој просторији у којој је 1871. године проглашено Немачко царство.

Уговор почиње споразумом којим се успоставља Лига народа, пре него што се пређе на конкретније, казнене клаузуле које се тичу уступања земље, признања кривице, разоружања и ратне одштете.

Уговор је захтевао од знатно смањене и демилитаризоване Немачке да плати почетни износ од 200 милиона златних марака, као и да изврши репарације и реституцију у виду готовине, стокe и минералних ресурса. Немачка би изгубила све своје колоније и морала је да прихвати трговинска ограничења и експлоатацију трговине у корист савезничких сила.

Према члану 231 Версајског уговора, Немачка је морала да призна одговорност за све губитке и штету којима су савезничке и придружене владе и њихови држављани били подвргнути као последица рата који им је наметнула немачка агресија.

Немачки народ је репарације доживљавао као национално понижење и себе су доживљавали као жртве. Комунистички, националистички и фашистички покрети у Немачкој су ојачали и почели да уживају нови ниво популарности. Неки историчари верују да су тешки услови уговора поставили психолошке и економске темеље за успон нацистичке партије.

“За разлику од Бечког конгреса, у раду Париске конференције нису учествовале поражене силе. Услед тога, вишемесечни преговори држали су Немачку у недоумици која је подстицала илузије. Они су понављали Вилсонових „Четрнаест тачака“ као да су их научили напамет и, упркос томе што би њихов сопствени мировни програм био суров, заваравали се уверењем да ће коначно решење бити прилично умерено. Када су учесници мировне конференције, јуна 1919. године, на крају обелоданили своје дело, шокирани Немци су отпочели систематско двадесетогодишње подривање Версајског уговора.” (Кисинџер, 2016, стр. 194)

Када је Адолф Хитлер дошао на власт у Немачкој 1934. године, његова влада је почела да крши многе одредбе Версајског споразума. Не само да је Хитлер објавио мораторијум на све отплате дугова и престао да врши репарације, већ је почео озбиљно да јача немачке оружане снаге. Одбацивање Версајског споразума био је један од начина који је Хитлеровој нацистичкој партији дао кредибилитет код гласача раних 1920-их и 1930-их.

3.2. Неуспех Лиге народа

Засновано на обраћању председника Вудроа Вилсона из 1918. Конгресу Сједињених Држава, где је говорио о својој жељи да створи свет посвећен правди и поштену поступању који је касније постао програм Четрнаест тачака, Лига народа је била прва светска међувладина организација чија је главна мисија била одржавање мира у свету. Основана је 10. јануара 1920. године Париском мировном конференцијом којом је окончан Први светски рат. Док је Лига народа створена након завршетка Првог светског рата како би се спречило да рат икада поново избије, неколико деценија касније избио је Други светски рат. Иако је Лига народа доживела неуспех, не може се оспорити да је полууспешна у свом циљу заштите мањина широм Европе након Првог светског рата и да је била претходница Уједињеним нацијама. Осим Сједињених Држава, које су се определиле за изолационизам, подршка Лиги народа је била јака.

Према новој филозофији, Лига би деловала као влада свих влада, са улогом да решава спорове између појединачних нација на отвореном и легалистичком форуму.

Лига је имала два главна циља:

- Одржавање мира кроз колективну безбедност: ако би једна држава напала другу, државе чланице Лиге би деловале заједно, колективно, да обуздају агресора, било економским или војним санкцијама.

- Подстицати међународну сарадњу у циљу решавања економских и друштвених проблема. (Lowe, 2005, p. 44)

Својим оснивањем Лига народа се бавили правима мањина, радничким правима, правима жена и деце, избеглицама и ропством.

Међутим, Лига није имала сопствену војну силу, и иако је чланом 16 очекивано од држава чланица да снабдевају трупе ако је потребно, 1923. је донета резолуција којом би свака чланица сама одлучила да ли ће се у одређеној кризи војно ангажовати. Ова резолуција је очигледно обесмислила идеју колективне безбедности. (Lowe, 2005, p. 47) То је довело до тога да Лига није у стању да изврши ни једну од својих претњи. Због исцрпљивања многих великих армија, било је тешко чак и државама првог света, као што су Велика Британија и Француска, да обезбеде војну снагу за помоћ Лиги народа.

Почетни недостатак је такође био што је Лига народа била тесно везана за Версајски споразум због чега је изгледало као да је организација створена посебно за добробит победничких сила. (Lowe, 2005, p. 46) Још једна слабост коју је Лига народа имала био је недостатак подршке земље оснивача, Сједињених Америчких Држава. Иако је Вудро Вилсон осмислио оснивање Лиге народа својим говором „Четрнаест тачака“, САД је одбио да се придружи Лиги нација одредивши се за изолационизам. Такође, Русији није било дозвољено да се придружи јер је 1917. постојала комунистичка власт која је стварала страх у Западној Европи. Ово је био још један недостатак јер су изгубили још једну потенцијалну војну силу која би помогла у одржавању реда у свету.

Неуспеци Лиге народа су и немоћ и недостатак иницијативе у спречавању, али и каснијем санкционисању Јапана приликом инвазије на Манџурију 1931, као и Италије на Абинисију 1935. Такође, охрабривање Лиге нација да уведе санкције Италији, навело је Мусолинија да гравитира ка бољим односима са Хитлером. (Gregor, 2003, p. 12)

После 1935, Лига више није схваћена озбиљно. Право објашњење за неуспех Лиге било је једноставно: када су јој агресивне државе попут Јапана, Италије и Немачке пркосиле, чланице Лиге, посебно Француска и Британија, нису биле спремне да је подрже, било одлучним економским мерама или војном акцијом. Лига народа је била јака онолико колико су њене водеће чланице биле одлучне да се супротставе агresiји. Нажалост, одлучност те врсте је изостала током 1930-их.

3.3. Велика економска криза

Велика депресија је позната као једна од најтрагичнијих економских криза коју је искусио индустријализовани Западни свет. Упркос чињеници да је Велика депресија само један од узрока Другог светског рата, постоји много разлога зашто је она била главни утицај који је довео до трагичног догађаја познатог као Други светски рат.

Светска економија је брзо расла током 1920-их. Први светски рат је енормно убрзао амерички економски развој јер су америчке фирме трговале са обе стране сукоба и освајале страна тржишта од већ притиснутих европских фирми.

Године 1919. само су Сједињене Државе имале финансијске резерве способне да подстакну глобалну економију. Те године америчка економија је надмашила Европу, а Њујорк је заменио Лондон као светска финансијска престоница. Сједињене Државе су позајмиле Немачкој новац како би га предали Француској и Британији за репарације, а Француска и Британија су, заузврат, тај новац вратиле које су претходно позајмиле од америчких банкара да финансирају рат. Тај договор је финансијски одржао све четири велике силе, а самим тим и свет. Међутим, Европа се након рата поделила на више мањих држава, од којих се свака надметала са другом. Традиционално, Европљани су покушавали да ублаже своја ограничена тржишта заробљавањем других кроз колонијализам и трговину. Али колонијализам није успео да створи довољно велика тржишта, већ је напротив наметнуо огромне финансијске трошкове. Уместо да ризикују да изгубе своје

индустрије због међународне конкуренције, свака држава је дозволила својим индустријама да се организују у огромне картеле који су одржавали високе цене и ниску производњу. Тако је свака европска држава била заробљена у зачараном развојном циклусу у којем је низак раст умањио потрошњу, што је додатно смањило раст економије.

Економски процват из 1920-их био је делимично подстакнут берзом у Њујорку. Између 1920. и 1929. године, тржиште је порасло са преко 10 милиона нових инвеститора, док је сама индустријска производња порасла за 45 процената. Међутим, инвеститори су постали забринути како се јаз између цена акција и корпоративних прихода повећавао. Крах се десио на Црни уторак, 29. октобра 1929. године, када су инвеститори одбацили преко 16 милиона акција и тржиште је пало. Колапс берзе повукао је са собом економију која је већ била у рецесији. Велика депресија је уништила све приходе које је Америка остварила током Првог светског рата и 1920-их. Амерички БДП је преполовљен, индустријска производња за две трећине, а трговина за три четвртине. Удео Сједињених Држава у глобалној производњи пао је са 43,3 одсто 1929. на 28,7 одсто 1938 године.

Када је америчка економија пропала, повукла је са собом скоро све друге земље. Сједињене Државе су имале најпродуктивнију и најбогатију економију на свету, док су економије већине земаља широм света биле међузависне. Широко распрострањени страни банкротски су се десили када су амерички банкарски повукли своје зајмове, а Американци су куповали мање стране робе јер су им се приходи смањивали. Иако су друге земље прве узвратиле подизањем трговинских баријера и изазивањем глобалног трговинског рата, Вашингтон је погоршао ове проблеме повећањем царина од 40 процената. Друге земље су повећале своје царинске баријере како би прошириле извоз и смањиле увоз. Резултат је била глобална депресија са светском трговином и производњом која је смањена на половину, а незапослени људи постављали су захтеве владама које оне нису могле да испуне. (Nester, 2010, p. 68-71)

Током Велике економске кризе, потрошња и инвестиције су опали, узрокујући нагли пад индустријске производње и запослености пошто су пропале компаније отпуштале раднике. У већини земаља депресија је довела до одвраћања од међународних односа. У Великој Британији најниже процене наоружања између ратова увео је Невил Чемберлен, а америчка политика под Рузвелтом постала је 1933. знатно више изолационистичка него што је била под његовим републиканским претходником. (Taylor, 2011, р. 26) Све дубљи социјалнополитички потреси, изазвани кризом у појединим земљама, преносили су се постепено и на међународни план.

"Економске тешкоће су се у највећој мери рефлектовале на политички живот кроз општи пролом националистичких емоција, које су задавале смртоносне ударце створеном систему међународних односа. У том погледу највећу улогу је одиграо вал национализма и шовинизма који се подигао у земљама незадовољним постојећим стањем односа у свету. Оптужујући за све своје недаће мировне уговоре и њихове политичке, територијалне и економске одредбе, јавност и владе ових земаља су све агресивније тражиле ревизију тих стања и односа. Овакви захтеви, вођени рафинираном руком империјалистичке пропаганде, добијали су све више присталица, а политички покрети који су их исписали на своје заставе све масовнију друштвену основу. " (Попов, 2015, стр. 406)

У Немачкој и Италији ревизионистички захтеви су постављани у најдрастичнијој форми у којима су националистичке концепције о решавању економских и друштвених проблема путем спољне експанзије у току кризе однеле дефинитивну превагу. Попут Немачке и Италије, сличан исход, под утицајем економске кризе, доживео је и Јапан.

На пораст агресивности Немачке, Италије и Јапана велике силе Запада реаговале су неодлучно и несложно. У Сједињеним Америчким Државама криза је снажно обновила изолационистичка расположења. Нагло је ојачала она струја у јавности

која се залагала за окретање леђа Европи и за затварање САД у своје границе и границе свога континента.

И у Енглеској економска криза доводи до низа промена. У покушају да савлада последице кризе, Енглеска се окреће протекционизму, већем повезивању са Комонвелтом и смањењу активности у Европи. Баш та настојања дају још већу снагу политици "смиривања", терања Француске на попуштање Немачкој као и толерисања захтева за ревизијом Версајског уговора.

Евидентно је да постоји много разлога зашто је Велика депресија имала вишеструке ефекте који су резултирали исходом Другог светског рата. Пад економије значио је да су економије држава биле на најнижој тачки што је створило веће шансе за пораст сукоба. Резултат у многим земљама била је политичка нестабилност и екстремизам који су на крају довели до Другог светског рата. Током овог времена диктатори су добили вишеструке могућности да се попну на власт и постану лидери који су на крају контролисали животе грађана.

3.4. Раст фашизма и настанак нацизма

Фашизам и нацизам, иако идеолошки слични, појавили су се у Италији и Немачкој у међуратном периоду и испоставили се да су претеча Другог светског рата. Фашистичка држава је успостављена у Италији 1922, а нацисти су дошли на власт у Немачкој 1933.

Пораз Немачке у Првом светском рату био је узрок важних догађаја као што је Версајски уговор, наставак вишевековног ривалства Француске и Немачке, настанак прве комунистичке државе у Русији и економска депресија 1930-их. Овај развој догађаја био је директно и индиректно одговоран за успон фашизма у Италији и нацизма у Немачкој. Фашизам и нацизам су, пак, првенствено били одговорни за почетак Другог светског рата 1939. године.

3.4.1. Фашизам

Економске нестабилности су олакшале успон социјалиста и револуционара у Италији, а радници и пољопривредници су често били на улицама протестујући против недела државе. Социјалистички радници заузели су и контролисали фабрике северних италијанских градова у септембру 1920, да би затим револуционарни социјалисти формирали посебну Комунистичку партију у јануару 1921. Социјалистички успон је узбунио земљопоседнике и индустријалце. Сходно томе, нашли су уточиште у патриотском и националистичком покрету. Националисти су обећали да ће поврати изгубљени престиж и заслужено поштовање Италије међу Друштвом народа. У позадини тога се појавио фашизам у Италији под вођством Бенита Мусолинија. Све већа агресивност фашиста довела је до каснијег пропадања других партија, а комунисти су постали посебна мета.

Ђовани Ђентиле је био главни оснивач фашистичке доктрине, Хегелов ученик, као и велики поштовалац Бенита Мусолинија. Он је описао кључне елементе своје филозофије као анти-интелектуализам, потпуно потчињавање власти и презир разума. Сматрао је да не постоји контрадикција између појединца и државе и да се „максимум слободе поклапа са максималном снагом државе“. (Gentile et al., 2002, p. 64) Ђентиле је постао званични филозоф фашизма и описао га је као „потпуну концепцију живота“. (Gentile et al., 2002, p. 57)

Мусолини је тврдио да фашистичка држава треба да створи нови друштвено-економски и политички систем јер су сви други облици - либерални, демократски и социјалистички или комунистички систем били дефектни. Снажно се залагао за дужности грађана, а не за њихова права. Фашисти су били против демократије, либерализма и свих облика социјализма, било револуционарног или еволуционог. Мусолини је постепено трансформисао слабу спољну политику претходне владе и покушао да од Италије направи светску силу. Пораст становништва, потреба за сировинама за индустријски развој оправдао је територијално проширење.

Мусолини је усвојио амбициозну спољну политику и убедио Југославију да преда луку Фиуме 1924. Успоставио је протекторат над Албанијом 1926, а затим је анектирао 1939. Такође је стекао неке територије у источној Африци и близу Либије кроз преговоре са Енглеском и Француском. Освојио је Абисинију 1936. године.

Мусолини се придружио Антикомунистичком пакту Немачке и Јапана 1937. Тако је настала осовина Берлин-Токио-Рим. Током Шпанског грађанског рата, Италија је помагала генералу Франку. Победа генерала у грађанском рату учврстила је позицију Италије у западном Медитерану, а у мају 1939. Италија је закључила формални војни пакт са Немачком.

Фашизам је био заснован на уском и екстремном национализму. Потпуна посвећеност држави била је највећа дужност грађана. Његова свеприсутна државна пропагандна машина настојала је да подстакне Италијане, сада по први пут спојене у националну заједницу, на патриотизам, антикомунизам, милитаризам и масовно потчињавање ауторитарној владавини. (Griffin, 2009, p. 549) Фашизам се такође противио међународном миру и хармонији и заговарао је рат као националну политику, јер само он пружа прилику да се демонстрира снага нације. Отуда је територијални експанзионизам била призната политика фашизма.

3.4.2. *Нацизам*

Неколико партија и њихових фракција настало је на рушевинама Немачког царства, свака са снажном вољом да освоји власт. Адолф Хитлер, вођа националсоцијалиста, покушао је да преузме власт 1933. државним ударом, али није успео. Хитлер је ухапшен и затворен, а његова партија је забрањена и распуштена. Током овог затвора написао је *Mein Kampf*, који је објављен 1926. године.

Хитлер је био утицајан члан групе која је говорила немачком народу да Немачка није поражена у рату, већ да је изневерена. Ова група је унела нови дух међу Немце и учинила нацистички покрет револуционарним и милитантним. Изјавио је да циљ националсоцијалиста мора бити да обезбеде немачком народу проширење простора у коме народ мора да живи. Имао је велику мржњу према Француској коју је сматрао вечитим и смртним непријатељем немачке нације. Он је осудио Версајски уговор и залагао се за његову ревизију.

Националсоцијалистичка немачка радничка партија преузела је агресивну улогу од 1926. године и њени следбеници су почели да расту. Комунистичка партија је проглашена нелегалном и забрањена заједно са многим другим партијама. Владавину терора организовали су Хитлер и националисти. Када је председник Хинденбург умро 1934, Хитлер је комбиновао функцију председника са функцијом канцелара и сам је постао фирер (вођа) Немачке. Немци су били снажно уверени да им је потребан снажан човек који ће вратити мир, престиж и просперитет Немачке.

Утицај нацистичке владавине био је директан и озбиљан на народ Немачке, индиректан, а опет кључан за Европу и остатак света. Нацисти су усвојили терористичке методе, програм од двадесет пет тачака са главним фокусом на формирање „Велике Немачке“ уједињењем свих Немаца у једној држави.

Као и фашистичка држава Италија и совјетска држава Русија, Немачка је под Хитлером постала тоталитарна држава. Гестапо или немачка тајна полицијска служба избрисали су сваку опозицију фиреру. Индивидуална слобода било које врсте је престала да постоји. Новине су или нацификоване или укинуте.

Попут Мусолинија, Хитлер је задржао своју популарност кроз своју харизму, позивање на националистичка осећања и способност да успешно развија економију. Међутим, за разлику од италијанског или јапанског фашизма, Хитлеров нацизам је као узрок свих немачких проблема узео „непожељне“ мањине, посебно Јевреје. (Nester, 2010, p. 77-78)

Нацизам је био под великим утицајем учења Ничеа, Хегела и Розенберга. Хегел је дао идеје екстремног милитаризма и уског национализма. Ничеов нихилизам је одбацио западњачке идеје о моралу и достојанству људи. Нихилизам је био суштина нацистичког процеса који се манифестовао кроз организована убиства милиона људи уништавањем појединца као моралног бића. Сврха нацистичког нихилизма била је пребацити људско биће у нељудско и ограничити квалитет људског бића на оне који су били прихватљиви нацистичким владарима.

Такође, Рацелова геодетерминистичка антропогеографија и политичка географија, Кјеленово биологистичко схватање о држави-организму и Науманове идеје о средњој Европи (Mitteleuropa) инкорпориране су у немачку школу геополитике. Карл Хаусхофер, генерал и географ, оснивач немачке школе геополитике, био је међу најзаслужнијим за обликовање немачког експанзионистичког геополитичког пројекта.

Утицај нацизма није био ограничен само на Немачку, већ је његова експанзионистичка политика утицала на многе друге земље. То је довело до порицања основне људске једнакости и прогона Јевреја. Експанзионистичка војна политика Хитлера довела је до увођења војног рока 1935. године, милитаризације Рајнске области 1936. године, анексије Аустрије 1938. године, Чехословачке 1939. године и почетка Другог светског рата инвазијом на Пољску у септембру 1939.

У закључку, фашизам и нацизам су поздрављени од стране света јер су нудили најбољу могућу алтернативу пропалом демократском систему. У тим временима безнаћа, људи су желели да их води вођа, због чега су ове идеологије цветале. Теоретски се сматрало да су исти, а нацизам се сматрао продужетком фашизма. Међутим, Хитлер је довео нацизам до невиђеног нивоа расне дискриминације и бруталности, што је у пракси било потпуна супротност фашизму.

3.5. Експанзионизам и милитаризам Јапана, Италије и Немачке

Версајски уговор и Лига народа настојали су да угуше експанзионистичку и милитаристичку политику, али услови које су наметнути новој геополитичкој ситуацији у свету и технолошке околности тог доба само су охрабриле поновно појављивање ових идеологије током међуратног периода. До раних 1930-их, милитаристичка и агресивна национална идеологија је преовладала у Немачкој, Јапану и Италији. Тај став је подстакао напредак у војној технологији као и територијално проширење.

Привредна криза 1929-1933, која је тешко погодила и Јапан, окренула је народ ка милитаристичко - фашистичкој и другим агресивним струјама у јапанском друштву. Како је катастрофа индустрије била на помолу, нагло су ојачале идеје о неопходности што скоријег продора на друга тржишта Далеког истока. Док је Јапан, заједно са Британијом, Француском и Италијом, постао једна од сталних чланица Савета Лиге народа, интереси Јапана су били оштро усмерени на пацифичку регију, као и на одржавање и ширење територијалних и економских амбиција. Растућа моћ Јапана угрозила је не само британске и француске интересе на Далеком истоку, већ и амерички и руски утицај. (Henig, 2005, p. 7) У армији се стварају тајне организације чији је задатак да изврше притисак на цара и владу у циљу отпочињања освајачких похода на северну Кину, Манџурију и Монголију, која је била прва мета милитаристичке политике.

Године 1931. Јапанци су извели инвазију кинеске провинције Манџурије и успоставили марионетску власт на челу с кинеским царем Пу Јијем. Многи јапански, а и други историчари сматрају управо тај догађај стварним почетком Другог светског рата. Западне силе, презаокупљене економском кризом, на њега нису реаговале те тако створиле преседан који ће користити друге државе.

У Италији је Бенито Мусолини настојао да створи Ново римско царство, са седиштем око Средоземног мора. Италија је извршила инвазију на Етиопију већ 1935, Албанију почетком 1938, а касније и Грчку. *Spazio vitale*, односно „животни

простор“ је био територијални експанзионистички концепт италијанског фашизма, који је био аналоган концепту Lebensraum нацистичке Немачке.

Под нацистичким режимом, Немачка је започела сопствени програм експанзије који је настојао да врати своје старе границе. Дана 16. марта 1935. године, очигледним кршењем Версајског споразума, Хитлер је наредио ремилитаризацију Немачке, укључујући поновно активирање Луфтвафеа, односно ратног ваздухопловства немачког Вермахта. До августа 1939. Луфтвафе је поседовао 302 борбене ескадриле. Као што Вилхелм Деист примећује, „спектакуларни развој Луфтвафеа у шест година од 1933. до избијања рата изазвао је безгранично дивљење, као и мрачне слутње савременика.“ (Миршајмер, 2009, стр. 308) Како је немачка војска расла кроз регрутацију, друге европске силе су изразиле минималан протест јер су биле више забринуте за спровођење економских аспеката споразума. У потезу који је прећутно подржао Хитлерово кршење споразума, Велика Британија је 1935. потписала Англо-немачки поморски споразум, који је дозволио Немачкој да изгради флоту једну трећину величине Краљевске морнарице.

Након што је започео проширење војске, Хитлер је додатно прекршио споразум наредивши да немачка војска поново окупира Рајнску област. Не желећи да се умешају у још један велики рат, Британија и Француска избегавале су да интервенишу и тражиле решење преко Лиге народа. После рата неколико немачких официра је наговестило да би, да се супротставило поновној окупацији Рајнске области, то значило крај Хитлеровог режима. (Hickman, 2022)

3.6. Политика попуштања западних сила и амерички изолационизам

Политика попуштања је била политика која је први пут почела да се развија 1920-их, коју је сковала Британија, а касније користила Француска за избегавање рата са агресивним силама као што су Јапан, Италија и Немачка, уступајући место њиховим захтевима. Међутим, попуштање је постало званична политика од

стране британског премијера Невила Чемберлена 1937. Чемберлен је веровао да је према Немачкој после Првог светског рата поступано лоше, због чега је сматрао да су Хитлерови поступци оправдани. Међутим, главни разлог зашто је Чемберлен веровао да је попуштање важна политика био је тај што је мислио да би попуштањем Хитлеровим захтевима могао спречити европски рат. Таква политика је достигла врхунац 29. септембра 1938. Тог датума Хитлер је позвао Чемберлена на конференцију у Минхену. Овде је Чемберлен прихватио Мусолинијев план где би Судети били предати Немачкој и, што је најважније, Немачкој је додељена Чехословачка. Међутим, још 1936. Хитлер је обновио своју војску (и такође ремилитаризовао Рајнску област) што је било противно условима Версајског споразума. Чемберлен тада није урадио ништа.

Затим, 1938. Хитлер је прогласио Аншлус Аустрији, иако је у Версајском споразуму било јасно наведено да је Немачкој забрањено да се удружује са Аустријом. Још једном, Британија и Француска нису учиниле ништа. Међутим, када је ситуација са Судетима постала озбиљна, Чемберлен је послао конвој у Судете и убедио Чехе да дају Судете Хитлеру, мислећи да ће то бити крај Хитлеровим захтевима. Он није био једини који је сматрао да је према Немачкој после Првог светског рата поступано престрого и да је Италија преварена Версајским уговором. Французи су пристали на политику помирења зато што је за Француску било од виталног значаја да се рат не догоди. У то време Француска је очајнички зависила од британског вођства, због чега Французи нису желели да се боре и нису били способни за борбу.

После Првог светског рата, Немачка је морала да плати огромну суму репарација, а многе земље, укључујући Британију, сматрале су да је то неправедно. Став је био да ће економски стабилна Немачка учинити само добро Европи и остатку света. Такође, са моралне тачке гледишта, многи људи су имали саосећање према Немцима. Тиме се такође може оправдати политика попуштања.

Међутим, Британија је имала и друге мотиве. Велика Британија се надала да ће, ако Немачка поврати своју економску стабилност, успостави сарадњу између Британије и Немачке. Ако би Британија помогла Немачкој да се обнови, Немачка би се осећала дужном према Британији.

Још један од разлога ове политке био је успон комунизма. Русија је била велика претња за све. Многи Британци су сматрали да су нацизам и Хитлер мање зло у односу на комунистичку Русију. Надали су се да ће, ако помогну Хитлеровој Немачкој, он њима помоћи у борби против комунизма.

Али као најважнији разлог зашто је Чемберлен успостави политику помирења јесте што Британија није била спремна за рат. После Велике депресије, Британија је била у сувише слабом стању да би се укључила у још један светски рат. Економска криза је тешко погодила Британију и влада је сматрала да није неопходно трошити превише новца на војску. Јавно мњење је такође одиграло велику улогу у спровођењу политике. Јавност је сматрала да је трка у наоружању један од разлога зашто се догодио Први светски рат, па су многи људи сматрали да Немачка и Британија морају да се договоре. Британија се такође изузетно плашила сукоба са другим земљама. Зато је, притиснут од стране јавности, Чемберлен сматрао да би попуштање било добро. Међутим, попуштање Немачкој је само убрзало избијање рата. Хитлер би ионако напао Чехословачку, али захваљујући Судетској области напад му је у основи олакшан. Чемберленова највећа грешка није креирање политике попуштања, већ потцењивање Хитлера.

Када су у питању САД, оне су биле дубоко укључене у Први светски рат, а када су непријатељства престала, изгледало је да ће она играти важну улогу у светској политици. Председник Вудро Вилсон, демократа, био је кључна личност на мировној конференцији, његов велики сан била је Лига народа, преко које би САД одржавале светски мир. Међутим, амерички народ је био уморан од рата и сумњичав према Европи: на крају крајева, америчку популацију чинили су људи

који су се тамо доселили да би побегли из Европе. Републиканска партија је била оштро против сваког даљег уплитања у европске послове. На Вилсоново горко разочарење, амерички Сенат је изгласао одбијање и Версајског мировног споразума и Лиге народа. САД су биле под владавином републиканских влада које су веровале у политику изолације: никада се није придружила Лиги и покушавала је да избегне политичке спорове са другим државама и потписивање уговора. (Lowe, 2005, р. 66) То је био неуспех Вилсонових "интернационалистичких" и превага традиционалних "изолационистичких" концепција у америчкој политичкој јавности. (Попов, 2015, стр. 239)

Неки историчари и даље криве за неуспех Лиге одсуство САД. Американци нису успели да понуде било какво доследно вођство. Политичка изолација и одсуство из Лиге само су замаглили безбедносно питање чак и када су америчке поморске иницијативе подстицале разоружавање. Ни један амерички лидер се није залагао за учешће у европској безбедносној структури и већина је веровала да би било какве америчке обавезе, које нису повезане са сопственим безбедносним интересима, само увукле Сједињене Државе у европске спорове. (Steiner, 2005, р. 594)

Па ипак, упркос њиховој жељи за изолацијом, Американцима је било немогуће да избегну извесну умешаност у светске послове, због прекоморске трговине, инвестиција и трновитог проблема европских ратних дугова и репарација. Амерички изолационизам се вероватно више бавио држањем подаље од политичких проблема у Европи него једноставним одвајањем од света уопште. (Lowe, 2005, р. 67)

4. Европа на прагу Другог светског рата

Године 1938-1939. представљају мрачно раздобље. Најважније потезе и правце развоја међународне политике су одређивале тоталитарне силе Немачка и Италија. Хитлер и његов најужи војнополитички штаб одређивали су темпо њиховог развоја и диктирали агресивна решења. Сви одговори осталих земаља на овакву политику фашистичких диктатора све до краја августа 1939, остаће неуспешан покушај одлагања новог сукоба. Покушаји да се ефикасним средствима, у последњем тренутку, стане на пут нацистичкој и фашистичкој агресији биће у ово време вршени с најмање упорности због чега они нису донели никакве резултате. (Попов, 2015, стр. 525)

4.1. Аншлус Аустрије и Судетска криза

Пошто је успела да обнови армију, да разори версајски систем и да учврсти међународну позицију, Немачка је морала да мисли и на своју даљу будућност, која је везана за питање како сачувати, обезбедити и проширити немачку расну заједницу. Та будућност могла се, по Хитлеровом мишљењу, осигурати једино тражењем даљег животног простора. А "животни простор" Немачке није преко мора, у колонијама, већ на истоку Европи. Једини начин да се до тог простора дође јесте сила, чија употреба носи ризик рата. Да би се прешло на фазу освајања животног простора, потребно је најпре проширити немачку националну државу, укључују и у њу две значајне скупине Немаца, коју представљају Немци из Аустрије и Чехословачке. (Попов, 2015, стр. 528)

12. марта 1938. немачка војска је извршила инвазију на Аустрију. Аншлус је био класичан спољнополитички удар, у стилу ремилитаризације Рајнске области из марта 1936. године. (Тоозе, 2007, р. 245) Три дана касније, Хитлер је одржао говор у Бечу и званично изјавио да је Аустрија сада део Немачког царства названа Остмарк. Нацисти су 10. априла организовали референдум, чиме је требало да легитимишу своју војну акцију. Више од 99% становништва Аустрије гласало је за

Аншлус. Процент је био тако висок јер гласање није било анонимно, а опозиција није смела да гласа против. Аншлус Аустрије је додао нешто мање од 8 процената постојећој немачкој индустријској производњи. (Тоозе, 2007, р. 245)

На сличан начин је оправдано припајање Судетске области у Чехословачкој, које се граничило са Немачком у којој су живели Немци. Хитлер је користио сличну тактику као са Аустријом где је натерао локалне нацисте да изазову немире у Чехословачкој. Судети су такође били важни јер су се ту налазиле многе чешке фабрике оружја, па би њихов губитак значајно да би Чехословачка остала без одбране.

Да би покушао да заустави рат, Невил Чемберлен се састао са Хитлером који је рекао да Немачка жели само оне делове Судета који говоре немачки језик. Чемберлен је заједно са Французима поднео овај план Чесима, међутим само неколико дана касније Хитлер је захтевао целу Судетску област, а не само делове који говоре немачки, користећи изговор да Чеси нападају Немце и да Рајх треба да их спаси. Судетска криза довела је до Минхенског споразума у септембру 1938. чиме је Немачкој признато право на Судете.

4.2. Споразум Рибентроп - Молотов

Поучен искуством Првог светског рата и уважавајући геополитички положај Немачке, Хитлер је знао да уколико Немачка хоће да добије следећи рат, по сваку цену мора да избегне сукоб на два фронта. Како би купила још времена за будући рат, Немачка са Совјетским Савезом склапа привремени Споразум о ненападању, односно Пакт Рибентроп - Молотов. Иако је званично био означен као Споразум о ненападању, споразум је обухватао и тајни протокол којим је извршена подела интересних сфера у Финској, Естонији, Летонији, Литванији и Румунији, као и територијална подела Пољске између ове две земље.

Можда изгледа чудно да су два највећа непријатеља потписала споразум о ненападању, али Стаљин није веровао да ће Британија и Француска сачувати

СССР, на крају крајева, оне нису успеле да сачувају Чехословачку од нациста. Стаљин је такође желео делове Пољске, јер је део њихове територије припадао Руском царству пре Првог светског рата. Овим споразумом Стаљин је куповао време да повећа совјетске оружане снаге, а Хитлер јер је знао да је немогуће да ратује на два фронта.

У септембру 1939. Немачка напада Пољску, а западни савезници Француска и Велика Британија, које су гарантовале независност Пољске, објављују рат Немачкој. Ово је означило крај версајског поретка и почетак Другог светског рата.

5. Закључак

Историја је показала да је период у Европи од 1918. до 1939. године био само предах између два велика светска рата. Творци новог версајског поретка, занесени идеализмом и нереалним очекивањима, изградили су систем који је створио још више проблема. Константни политички сукоби, друштвена и економска криза у Европи, појава нових идеологија, нерешена национална и територијална питања, обележили су овај период.

Тешко је изоловати специфичан узрок Другог светског рата, због интензивно испреплетеног и сложеног окружења у коме је такав сукоб настао. Након анализе неколико различитих перспектива и разматрања много различитих аргумената, закључује се да су примарни узрок рата економске прилике у Европи. Економски фактори су покретали формирање катастрофалних споразума који су директно довели до Другог светског рата, док су идеологије играле позадинску улогу током свих ових догађаја. Ови комбиновани услови заједно са лошим спољнополитичким одлукама довели су до глобалног сукоба званог Други светски рат.

Други светски рат је један од најпроучаванијих догађаја у историји чији је циљ разумевање узрока тако катастрофалног глобалног сукоба, а разумевање узрока довешће до даљег разумевања глобалне политичке климе у 20. веку. Анализа веза у међуратном периоду је кључна за учење о томе како су настали будући сукоби, посебно у погледу дефинисања узрока Хладног рата у каснијим годинама.

Литература

- Cronan, J. (2019) *Milestones to Peace: The Paris Peace Conference and the Treaty of Versailles*. Preuzeto 28. Oktobra, 2022., sa <https://blog.nationalarchives.gov.uk/milestones-to-peace-the-paris-peace-conference-and-the-treaty-of-versailles/>
- Gentile, G. & Gregor. A.J. (2002). *Origins and Doctrine of Fascism*. New York: Routledge.
- Gregor, N. (2003). Hitler's Aggression Opportunistic or Planned?. *Modern History Review*, 15(1), 12 – 14.
- Griffin, R. (2009). *Fascism*. Oxford: Oxford University Press.
- Henig, R. (2005). *The Origins of the Second World War*. New York: Routledge.
- Henig, R. (2011). *Versailles and After, 1919-33*. New York: Routledge.
- Hickman, K. (2022). *Causes of World War II*. Preuzeto 16. novembra, 2022., sa <https://www.thoughtco.com/world-war-ii-road-to-war-2361456>
- Lowe, N. (2005). *Mastering Modern World History*. New York: Palgrave MacMillan.
- Nester, W. R. (2010). *Globalization: A Short History of the Modern World*. New York: Palgrave Macmillan
- Steiner, Z. (2005). *The Lights that Failed: European International History 1919-193*. New York: Oxford University Press.
- Taylor, A. J. P. (2011). *The Origins of the Second World War*. London: Penguin.
- Tooze, A. (2007). *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*. London: Penguin.
- Кисинџер, Х. (2016). *Дипломатија*. Београд: Клуб Плус.
- Миршајмер, Џ. (2009). *Трагедија политике великих сила*. Београд: Удружење за студије САД у Србији.
- Попов, Ч. (2015). *Од Версаја до Данцига*. Београд: Завод за уџбенике.